

Ивица В. Радовановић¹, Драгана С. Богавац

Универзитет у Београду, Учитељски факултет,
Београд, Србија

Оригинални
научни рад

Татјана Б. Милосављевић Ђукић

Универзитет у Нишу, Педагошки факултет у Врању,
Врање, Србија

Родитељска самопроцена постојања у васпитном раду с децом²

Резиме: Циљ истраживања је био испитати родитељску самопроцену васпитних постојања у раду са децом. Истраживање је реализовано на узорку 198 родитеља ученика завршних разреда основних школа источне Србије (Неоштин, Бор, Зајечар, Кладово и Књажевац). Примењени су сервеј метод и метода теоријске анализе. За потребе овог истраживања конструисана је испитивена скала Ликертовог типа, Скала родитељске самопроцене васпитних постојања, која садржи 30 ајтема који одражавају различите васпитне постојке родитеља у односу на афективне димензије и димензије контроле. Основни резултати показују да у самопроцени родитеља доминира афективна димензија у примени васпитних постојања у односу на димензију контроле. Када је у питању образовни стипус родитеља, резултати истраживања су показали да су родитељи са вишим и високим образовањем у већој мери у зони одговорног родитељства него родитељи који су завршили основну или средњу школу. Резултати овог истраживања могу представљати посебан изазов да се у наредна истраживања укључе и деца, како би проблем родитељских васпитних постојања био слаган из обе перспективе. Добијене налазе могуће је искористити у контексту креирања образовних програма који би се реализовали кроз сарадњу породице и школе.

Кључне речи: васпитни постојци родитеља, афективна димензија, димензија контроле, деца.

¹ ivica.radovanovic@uf.bg.ac.rs

² Рад је у оквиру пројекта бр. 179020 Концепције и стратегије обезбеђивања квалитетног образовања и васпитања, чију реализацију финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

Copyright © 2022 by the authors, licensee Teacher Education Faculty University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

Увод

Да је породица јединствен систем, указује нам чињеница да се она базира на мултипликованом сплету интеракција и комуникација са окружењем. Она као таква тежи морфогенези, односно процесима сталних промена, као и морфостази, то јест успостављању баланса, нарочито у ситуацијама њеног нарушавања. Заједнички живот између родитеља и деце отвара спектар посебних могућности за васпитно деловање. Предуслов за ефикасно васпитање у породици представљају складни односи у оквиру ње као система.

Поред бројних чинилаца, сами родитељи имају значајну улогу у децем развоју (Collins, Maccoby, Steinberg, Hetherington & Bornstein, 2000; Sigel & McGillicuddy-De Lisi, 2002; Langenhof, Komdeur & Oldehinkel, 2016). Васпитни стил као конструкт родитељства несумњиво има велики утицај на формирање дететове личности у целини (Maccoby & Martin, 1983; Lamborn, Mounts, Steinberg & Dornbusch, 1991; Strage & Brandt, 1999; Gadeyne, Ghesquiere & Onghena, 2004; Gonzalez & Wolters, 2006; Baldwin, McIntyre & Hardaway, 2007; Čudina-Obradović, M., Obradović, J., 2007; Matejević, 2007; Matejević, Todorović, 2012; Shahsavari, 2012; Matejević, Stojković, 2012; Mensah & Kuranchie, 2013; Yaffe, 2015; Kiadarbandsari, Madon, Hamsan & Mehdinezhad Nouri, 2016; Cerezo, Ruiz-Esteban, Lacasa & Gonzalo, 2018).

Нова научна сазнања, као и савремени тренутак живота доносе нову слику о детету. Та промена у схватању детета утицала је на родитељску улогу и њихове васпитне поступке. Поштовање права детета и његових развојних потреба представља платформу одговорног родитељства. Родитељство се може одредити као скуп намерних активности које имају за циљ осигуравање опстанка детета, бригу за дете и подстицање његовог развоја (Hoghugh, 2004: 5). Затим, родитељство је могуће разумети као процес који

од родитеља захтева прилагођавање, раст и сазревање као и стално учење нових вештина као што су тактична и асертивна комуникација, ненасилно решавање проблема и сл. (Moriarty & Fine, 2001: 316).

У породици, као сложенем и вишедимензионалном феномену, могу се очекивати различити стилови родитељског деловања, што представља стилове васпитања (Bogavac, 2014). Родитељски васпитни стил има контекстуалне и појединачне аспекте васпитања (Grigorenko & Sternberg, 2000). Он се даље може сагледавати из перспективе контроле и прихватања (Baumrind, 1991). Баумриндова (Baumrind, 1967) наводи следеће стилове васпитања с обзиром на васпитне поступке и емоционалну климу: ауторитарни (јака контрола – хладан емоционални однос), ауторитативни – демократски (јака контрола – топао емоционални однос) и премисивни (слаба контрола – топао емоционални однос). У дводимензионалном моделу васпитања Генц (Genc, 1986) износи да прву димензију чини контрола, а другу емоционални однос родитеља и детета. У оквиру ове Шеферове теорије (према Генцу), комбинацијом димензије контроле и афективне димензије добијају се четири васпитна стила: топло-попустљив, хладно-попустљив, топло-ограничавајући и хладно-ограничавајући стил васпитања, који резонује са Макоб и Мартин моделом (Maccoby & Martin, 1983).

Када је реч о васпитним поступцима, најчешће се говори о дводимензионалном приступу у њиховом систематизовању, што подразумева афективну и контролну димензију васпитања. Спремност родитеља да покажу разумевање и наклоност према детету, чије варирање може бити у распону од хладног до топлог, одређује афективну димензију. Родитељ који је на дистанци у односу на дете и који је склон кажњавању, па чак и физичком, јесте хладан родитељ. Насупрот њему, родитељ који отворено показује емоције, који образлаже своје поступке, прихва-

та иницијативу детета, даје детету могућност да изрази своје мишљење јесте топао родитељ. Димензију контроле одликује увођење великог броја правила у понашању детета и доследно придржавање њима, што доводи до ускраћивања слободе детета. Насупрот ограничавајућем васпитању, у коме је присутна висока контрола, јесте попустљиво васпитање, које карактерише ниска контрола.

Васпитни стилови родитеља се неретко разликују. Нека истраживања указују на то да се та разлика односи на пол родитеља (Conrade & Ho, 2001). За мајке је карактеристичније да примењују ауторитативан васпитни стил, за разлику од очева код којих је заступљенији ауторитарни. То неслагање родитеља у начину реализације васпитних циљева показало је да има многе негативне последице на развој детета, као што су слаб школски успех, низак степен самопоштовања детета (Russel et al., 1998; Johnson, Shulman & Collins, 1991), као и немогућност детета да усвоји јасна правила понашања (Rimm & Lowe, 1988). Задатак родитеља је да, пре свега, обезбеди детету окружење у коме ће се осећати сигурно и у којем ће моћи, у пуном капацитету, стицати важне животне вештине, као и да поставља детету јасне границе. Добро васпитање претпоставља да се детету пружи могућност да у свакодневним ситуацијама решава проблеме, доноси одлуке. Дакле, кроз активност учи се одговорности и развија своју компетентност.

Методолошки оквир истраживања

Предмет истраживања су васпитни поступци родитеља у раду са децом. Дводимензионални приступ у њиховом систематизовању подразумева афективну и контролну димензију васпитања.

Циљ истраживања је испитати родитељску самопроцену васпитних поступака у раду са децом.

Задачи истраживања су:

1. испитати и анализирати заступљеност васпитних поступака родитеља у раду са децом;
2. испитати статистичку значајност разлика у примени васпитних поступака у раду са децом у односу на социодемографске карактеристике родитеља (пол, радни и образовни статус);
3. анализирати латентну структуру, односно факторе васпитних поступака родитеља у раду са децом.

Основна претпоставка од које смо пошли је да у самопроцени родитеља доминира афективна димензија у примени васпитних поступака у односу на димензију контроле.

Метод истраживања. Узимајући у обзир циљ и задатке овог истраживања, оно се може сврстати у емпиријско-неекспериментална истраживања, односно примењен је *сервеј* истраживачки метод. Овим методом испитана је родитељска самопроцена васпитних поступака у раду са децом. Као допуна уз основну методу коришћена је *метода теоријске анализе*. Овом методом су анализирани, пре свега, релевантни резултати досадашњих истраживања у области васпитних стилова и поступака. Истовремено, теоријски оквир послужио је за одговарајућу класификацију и тумачење добијених резултата у овом истраживању.

Инструменти истраживања. За потребе овог истраживања конструисана је *Скала родитељске самопроцене васпитних поступака*. Ова скала садржи 30 ајтема, који одражавају различите васпитне поступке родитеља у односу на афективне димензије и димензије контроле. Скала је петостепена, Ликертовог типа, и садржи равномеран број позитивно и негативно постављених ајтема. Бодовање на скали за позитивно постављене ајтеме је: *у потпуности се слажем* (5), *слажем се* (4), *делимично се слажем* (3), *не слажем се* (2) и *уопште се не слажем* (1), а код негативно постављених ајтема бодовање је обрнуто.

За меру репрезентативности скале коришћен је Кајзер–Мејер–Олкин (енг. *Kaiser-Meyer-Olkin* – КМО) тест. Мера адекватности узорковања КМО теста је већа од 0,60 и износи 0,824, а вредност Бартлетовог теста сферичности је статистички значајна ($p < 0,001$). Ове две вредности (Табела 1) говоре о добрим метријским карактеристикама скале.

Табела 1. КМО и Бартлетов шесџи.

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.824
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2031.638
	df	435
	Sig.	.000

Узорак испитивања је обухватио 198 родитеља ученика завршних разреда основних школа источне Србије (Неготин, Бор, Зајечар, Кладово и Књажевац). Истраживање је спроведено у периоду април–мај 2021. године. Родитељи су на петостепеној скали исказивали ниво заступљености сопствених васпитних поступака у раду са децом.

Према врсти, узорак је био делом намерни и делом случајни. Намерни је јер смо одабрали за истраживање родитеље ученика завршних разреда основних школа, а јединице узорка су случајно одабране.

У Табели 2 је приказана структура узорка према социодемографским карактеристикама.

Табела 2. Структура узорка испитивања ($N=198$)

Варијабла	Категорија	f	%
Пол	Мушки	99	50,0
	Женски	99	50,0
Радни статус	Незапослен	34	17,2
	Запослен	164	82,8
	Основна школа	10	5,1
	Средња школа	98	49,5
Образовни статус	Виша школа	43	21,7
	Факултет	42	20,7
	мр или др наука	6	3,0

Обрада података. Извршена је квантитативна обрада податка уз коришћење статистичког пакета IBM SPSS Statistics 20. Коришћене су дескриптивне статистичке мере, и то фреквенције (f) и проценти (%) за одређивање заступљености васпитних поступака родитеља. Затим, за васпитне поступке је израчуната аритметичка средина (M) и спроведено је њихово рангирање и табеларно приказивање. За тестирање разлика у примени васпитних поступака у односу на социодемографске карактеристике родитеља (пол, радни и образовни статус) коришћен је т-тест. За анализу латентне структуре васпитних поступака коришћена је факторска анализа са облимин ротацијом – косоугло решење (енг. *Direct Oblimin*).

Резултати истраживања и њихова интерпретација

У складу са циљем и задацима истраживања, резултати до којих се дошло биће представљени кроз три сегмента: (1) анализа заступљености васпитних поступака родитеља у раду са децом; (2) утврдити статистичку значајност између социодемографских карактеристика родитеља и примене васпитних поступака у раду са децом; и (3) факторска анализа васпитних поступака родитеља у раду са децом

Заситљеност васпитних постојућа родитеља у раду са децом

Табела 3. Дескриптивни показатељи самопроцене родитељских постојућа у васпитном раду са децом.

Ранг	Васпитни поступци	У потпуности се слажем		Слажем се		Делимично се слажем		Не слажем се		Уопште се не слажем		М
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
1	Наша заједничка, родитељска, обавеза је подизање и васпитавање детета.	147	74,2	48	24,2	1	0,5	2	1,0	0	0,0	4,72
2	Отворено показујем детету да ми је битно да имамо добре односе и поверење.	123	62,1	75	37,9	0	0,0	0	0,0	0	0,0	4,62
3	Потпуно разумем проблеме свог детета.	120	60,6	77	38,9	1	0,5	0	0,0	0	0,0	4,60
4	Увек пружам подршку и помоћ свом детету.	114	57,6	78	39,4	3	1,5	3	1,5	0	0,0	4,53
5	Са дететом градим поштен и одан однос.	114	57,6	73	36,9	10	5,1	1	0,5	0	0,0	4,52
6	Са дететом градим односе међусобног поштовања осећања и потреба.	87	43,9	101	51,0	5	2,5	4	2,0	1	0,5	4,36
7	Омогућавам детету да самостално изнесе своје мишљење.	87	43,9	98	49,5	8	4,0	5	2,5	0	0,0	4,35
8	Окрећем се себи када не успевам да изађем на крај са својим дететом.	0	0,0	11	5,6	8	4,0	91	46,0	88	44,4	4,29
9	Физички кажњавам дете уколико нисам задовољан/а његовим успехом или понашањем.	0	0,0	10	5,1	16	8,1	90	45,5	82	41,4	4,23
10	Не обраћам пажњу на дечја осећања јер су она површна и пролазна.	4	2,0	18	9,1	14	7,1	94	47,5	68	34,3	4,03
11	Настојим да сломим вољу свог детета.	2	1,0	20	10,1	16	8,1	97	49,0	63	31,8	4,01

12	Дајем пуну слободу детету, али сам ретко нежан/на према њему.	6	3,0	11	5,6	11	5,6	118	59,6	52	26,3	4,01
13	Дете васпитавам строго јер му је неопходна контрола.	1	0,5	22	11,1	17	8,6	100	50,5	58	29,3	3,97
14	Мени, као родитељу, важно је да ме дете не изневери.	49	24,7	106	53,5	15	7,6	24	12,1	4	2,0	3,87
15	Не мешам се у живот свог детета.	3	1,5	15	7,6	23	11,6	124	62,6	33	16,7	3,85
16	Дозвољавам детету да испољи неслагање са мојим погледима.	40	20,2	107	54,0	27	13,6	23	11,6	1	0,5	3,82
17	Увек очекујем од детета више од онога што оно заиста може.	7	3,5	27	13,6	19	9,6	99	50,0	46	23,2	3,76
18	Настојим да моје дете успе у животу тамо где ја нисам успео/ла.	7	3,5	30	15,2	24	12,1	91	46,0	46	23,2	3,70
19	Дозвољавам детету да се не слаже са мојим ставовима.	29	14,6	110	55,6	24	12,1	29	14,6	6	3,0	3,64
20	Када сам окупиран/а својим проблемима, не обраћам пажњу на дете.	6	3,0	36	18,2	20	10,1	102	51,5	34	17,2	3,62
21	Немам захтева када је у питању успех мог детета у школи.	8	4,0	28	14,1	28	14,1	119	60,1	15	7,6	3,53
22	Настојим да задовољим све потребе свог детета.	9	4,5	26	13,1	32	16,2	117	59,1	14	7,1	3,51
23	Увек сам присутан/на када дете учи и обавља своје обавезе.	28	14,1	77	38,9	24	12,1	57	28,8	12	6,1	3,26
24	Не желим да ме дете оптерећује планирањем свог времена.	17	8,6	52	26,3	21	10,6	98	49,5	10	5,1	3,16

25	Критикујем дете када не испуњава моја очекивања.	18	9,1	86	43,4	21	10,6	57	28,8	16	8,1	2,83
26	Решавам задатке које дете не може да уради самостално.	19	9,6	80	40,4	25	12,6	67	33,8	7	3,5	2,81
27	Награђујем дете поклонима и похвалама када је послушно.	27	13,6	98	49,5	31	15,7	34	17,2	8	4,0	2,48
28	Увек штитим дете од свих непријатности.	43	21,7	92	46,5	15	7,6	46	23,2	2	1,0	2,35
29	Најбоље знам шта је најкорисније за моје дете.	42	21,2	92	46,5	23	11,6	38	19,2	3	1,5	2,33
30	Истичем став да се у породици мора знати ко је „старији“.	36	18,2	113	57,1	14	7,1	24	12,1	11	5,6	2,30

Просечна скална вредност: 3,70

У Табели 3 види се да постоји висок степен слагања родитеља са тврдњама које се односе на афирмативне поступке у васпитању деце који су у домену афективне димензије. Ове резултате потврђује врло висока скална вредност (4,72) за тврдњу да је родитељска заједничка обавеза васпитање детета. Уз то, у самопроцени родитеља наведено је да родитељи отворено показују детету да им је битно да имају добре односе и међусобно поверење и да потпуно разумеју проблеме свога детета (скалне вредности 4,62 и 4,60). Са друге стране, сматрају да увек пружају подршку и помоћ свом детету и да им је циљ да са дететом граде поштен и одан однос (скалне вредности 4,53 и 4,52). Дакле, у самопроцени поступака у васпитном раду са децом родитељи показују усмереност на грађење односа међусобног поштовања осећања и потреба, као и омогућавање детету да самостално износи своје мишљење (скалне вредности 4,36 и 4,35). На основу добијених резултата се види да 44,4% родитеља уопште се не слаже да се треба окренути себи уколико не успевају да изађу на крај са својим дететом, као и да је неприхватљиво прибегавати

физичком кажњавању уколико нису задовољни дететовим успехом или понашањем, где се изјаснило 86,9% родитеља. Такође, самопроцена родитељских васпитних поступака показала је да се 81,8% родитеља не слаже са васпитним поступцима које карактерише необраћање пажње на дечја осећања за која сматрају да су површна и пролазна, 88,8% родитеља није сагласно са настојањем да се сломи воља детета, док 85,9% родитеља не подржава васпитне поступке где се детету даје пуна слобода, али уз ретко пружање родитељске нежности према њему. Родитељи не подржавају: строго васпитање (79,8%), очекивање од детета више од онога што оно заиста може (73,2%), инсистирање на успеху тамо где он није успео/ла (69,2%), необраћање пажње на дете када је родитељ окупиран/а својим проблемима (68,7%), непостављање захтева детету када је у питању успех у школи (67,7%), као и настојање родитеља да се задовоље све потребе детета (66,2%). Међутим, 9,6% родитеља не пориче да се окреће себи када је немоћан да изађе на крај са својим дететом, као и да 13,2% њих физички кажњава децу уколико нису задовољни

њиховим успехом или понашањем. Од испитаних родитеља 18,2% не обраћа пажњу на дечја осећања јер сматрају да су она површна и пролазна, а 19,2% настоји да сломи вољу свог детета, док 14,2% даје пуну слободу детету, али према њему ретко показује нежност. Ниске скалне вредности имају васпитни поступци који су усмерени ка: критиковању детета када не испуњава родитељска очекивања (2,83); обављању задатака уместо детета (2,81); награђивању детета када је послушно (2,48); и заштити детета од свих непријатности (2,35). Дакле, у резултатима истраживања може се видети и да самопроцена родитељских васпитних поступака указује да у њиховом васпитању деце има и елемената који су у домену контроле и, коначно, нису у пољу одговорног родитељства.

Однос социодемографских карактеристика родитеља и примене васпитних поступака у раду са децом

Табела 4. Разлике у примени васпитних поступака у односу на пол родитеља.

Пол	N	M	t	df	p
Мушки	99	3,66	1,626	196	0,106
Женски	99	3,74			

Утврђено је да се групе родитеља, када је у питању пол, статистички међусобно не разликују у погледу примене поступака у васпитању деце ($t=1,626$, $df=196$, $p=0,106$).

Табела 5. Разлике у примени васпитних поступака у односу на радни статус родитеља.

Радни статус	N	M	t	df	p
Незапослен	34	3,64	0,942	196	0,347
Запослен	164	3,71			

Утврђено је да се групе родитеља са радним статусом незапослен и запослен статистички међусобно не разликују у погледу примене поступака у васпитању деце ($t=0,942$, $df=196$, $p=0,347$).

Табела 6. Разлике у примени васпитних поступака у односу на образовни статус.

Образовни статус	N	M	t	df	p
Основна и средња	108	3,63	3,071	196	0,002
Виша и висока	89	3,79			

Утврђено је да се групе родитеља са образовним статусом: основна и средња, као и виша и висока школа, статистички значајно разликују у погледу примене поступака у васпитању деце ($t=-3,071$, $df=196$, $p=0,002$). За наведену варијаблу код које је утврђена статистички значајна разлика из резултата се може уочити да родитељи са вишим и високим образовањем у већој мери су у зони одговорног родитељства него родитељи који су завршили основну или средњу школу.

Факторска анализа васпитних поступака родитеља у раду са децом. Факторском анализом облимин ротацијом (косоугло решење) у латентном простору издвојено је осам релативно независних фактора који објашњавају 61% укупне варијансе система (Табела 7).

Табела 7. Приказ компоненти (фактора) са карактеристичним вредностима изнад један.

Компонента	Карактеристична вредност	Постотак укупне варијансе	Кумулативни постотак укупне варијансе
1	6,72	22,39	22,39
2	3,36	11,20	33,59
3	2,04	6,78	40,37
4	1,41	4,69	45,06
5	1,38	4,59	49,65
6	1,30	4,34	53,99
7	1,08	3,61	57,60
8	1,02	3,40	61,00

У Табели 7 приказано је осам издвојених фактора на основу вредности карактеристичног корена већег од 1. У другој колони приказани су постоци укупне варијансе сваког издвојеног фактора појединачно. Према уделу, првом главном компонентом објашњава се 22,39% укупне варијансе, другом главном компонентом 11,20% варијансе, трећом главном компонентом 6,78% варијансе. Удео осталих компонената је мањи и креће се у распону од 4,69% до 3,40% варијансе. У последњој колони приказани су кумулативни постоци укупне варијансе система.

Табела 8. Корелациона матрица компоненти.

Компоненте	1	2	3	4	5	6	7	8
1	1,00							
2	-0,07	1,00						
3	0,09	-0,17	1,00					
4	-0,20	-0,06	-0,18	1,00				
5	0,20	-0,24	0,18	-0,11	1,00			
6	0,28	-0,02	0,18	-0,27	0,18	1,00		
7	0,07	-0,12	-0,09	0,05	0,09	-0,01	1,00	
8	0,06	-0,06	0,13	-0,12	0,03	-0,02	0,01	1,00

У Табели 8 је приказана корелациона матрица компоненти у којој се види да су међусобне корелације компоненти ниске и да нису статистички значајне. Односно, екстраховани фактори су међусобно релативно независни. Из наведених разлога приступа се тумачењу екстрахованих фактора.

Фактор 1. Овај фактор објашњава 22,39% укупне варијансе и назвали смо га *Индиферентност, висока контрола и стројост у васпитању*.

Граде га следеће манифестне варијабле – васпитни поступци:

Структура фактора 1	Коефицијент учешћа (r)
Немам захтева када је у питању успех мог детета у школи.	-0,71
Физички кажњавам дете уколико нисам задовољан/а његовим успехом или понашањем.	0,54
Настојим да моје дете успе у животу тамо где ја нисам успео/ла.	0,51
Дете васпитавам строго јер му је неопходна контрола.	0,44
Настојим да сломим вољу свог детета.	0,40

Основа структуре фактора *Индиферентност, висока контрола и стројост у васпитању* чине васпитни поступци у којима родитељи не постављају захтеве детету за његов успех у школи, физички га кажњавају ако нису задовољни тим успехом и настоје да њихово дете успе тамо где они нису, строго га васпитавају, па чак и настоје да слома вољу свог детета.

Присуство високе контроле и стројости у васпитном раду са децом свакако је у домену ауторитарног стила васпитања. Импликације оваквих васпитних поступака свакако се могу лоше одразити на дете. У породичном амбијенту где је присутан хладан однос код детета се развијају несигурност, повученост, али и агресија. Дакле, овде се ради о односу родитеља и детета које се базира на привидном поштовању.

Фактор 2 објашњава 11,20% укупне варијансе и назван је *Прејерана заштитна дејства и ирисујност родишеља*.

Граде га следеће манифестне варијабле – васпитни поступци:

Структура фактора 2	Коефицијент учешћа (r)
Решавам задатке које дете не може да уради самостално.	-0,77
Увек штитим дете од свих непријатности.	-0,69
Настојим да задовољим све потребе свог детета.	-0,53
Увек сам присутан/на када дете учи и обавља своје обавезе.	0,41
Мени као родитељу је важно да ме дете не изневери.	0,39

Основу структуре фактора *Прејерана заштитна дејствија* и *присујиносћ родитеља* чине васпитни поступци у којима родитељ решава задатке које дете не може да уради, увек штити дете од свих непријатности и настоји да задовољи све његове потребе, присутан је када дете учи и обавља своје обавезе, при чему му је важно да га дете не изневери.

Присуство претеране заштите детета од стране родитеља подразумева да постоје ниски захтеви или уопште нису установљени у породичном систему, а од дететове воље и жеље зависи њихова испуњеност.

Фактор 3 објашњава 6,78% укупне варијансе и назван је *Ниска контрола и поустљивосћ родитеља*.

Граде га следеће манифестне варијабле – васпитни поступци:

Структура фактора 3	Коефицијент учешћа (r)
Не желим да ме дете оптерећује планирањем свог времена.	0,75
Дајем пуну слободу детету, али сам ретко нежан/на према њему.	0,69
Не обраћам пажњу на дечја осећања јер су она површна и пролазна.	0,42

Основу структуре фактора *Ниска контрола и поустљивосћ родитеља* чине васпитни поступци у којима родитељ не жели да га дете оптерећује планирањем свог времена, где је ретко нежан према њему, али му даје пуну слободу, при чему не обраћа пажњу на дечја осећања, јер их сматра површним.

Када је у васпитним поступцима родитеља присутна ниска контрола и њихова поустљивост према детету, реч је о пермисивном васпитном стилу. Дакле, родитељи дају превише слободе детету, без постављања граница. Такав приступ васпитању детета доводи до тога да са таквим родитељима дете често манипулише како би реализовало неки свој циљ. Примена ових васпитних поступака доводи до тога да су деца несигурна и у социјалном окружењу често импулсивна.

Фактор 4 објашњава 4,69% укупне варијансе и назван је *Разумевање и подршка*.

Граде га следеће манифестне варијабле – васпитни поступци:

Структура фактора 4	Коефицијент учешћа (r)
Потпуно разумем проблеме свог детета.	-0,82
Отворено показујем детету да ми је битно да имамо добре односе и поверење.	-0,82
Са дететом градим односе међусобног поштовања осећања и потреба.	-0,65
Наша заједничка родитељска обавеза је подизање и васпитавање детета.	-0,63
Увек пружам подршку и помоћ свом детету.	-0,52

Основу структуре фактора *Разумевање и подршка* чине васпитни поступци у којима родитељ потпуно разуме проблеме свог детета и отворено му показује да му је битно да имају

међусобно добре односе, поверење, поштовање и пружање подршке и помоћи детету, што сматрају заједничком обавезом родитеља.

Када су у васпитању присутни разумевање и подршка родитеља према детету, онда је реч о породичном систему где су успостављени односи које карактерише емоционална топлина, али и контрола која се огледа у постављању правила која су детету објашњена. Такав породични контекст даје простор да се код деце развију самосталност, одговорност, поверење.

Фактор 5 објашњава 4,59% укупне варијансе и назван је *Висока контрола и развој поштовања деце*.

Граде га следеће манифестне варијабле – васпитни поступци:

Структура фактора 5	Коефицијент учешћа (r)
Истичем став да се у породици мора знати ко је „старији“.	0,75
Награђујем дете поклонима и похвалама када је послушно.	0,61
Критикујем дете када не испуњава моја очекивања.	0,48
Увек очекујем од детета више од онога што оно заиста може.	0,38

Основу структуре фактора *Висока контрола и развој поштовања деце* чине васпитни поступци родитеља који истичу да се у породици мора знати ко је „старији“, који награђују дете поклонима и похвалама када је послушно и критикују га када не испуњава његова очекивања и увек очекују од детета више од онога што заиста може.

Када је у васпитним поступцима присутна висока контрола, то указује на образац породичног функционисања родитеља у оквиру ауторитарног васпитног стила. У амбијенту где се примењују ови васпитни поступци деца се покора-

вају родитељима, не могу се увек контролисати, међусобни однос се гради на неразумевању, емоционалној хладноћи.

Фактор 6 објашњава 4,34% укупне варијансе и назван је *Развој самосталности и поштовање деце*.

Граде га следеће манифестне варијабле – васпитни поступци:

Структура фактора 6	Коефицијент учешћа (r)
Дозвољавам детету да се не слаже са мојим ставовима.	0,89
Дозвољавам детету да испољи неслагање са мојим погледима.	0,74
Омогућавам детету да самостално изнесе своје мишљење.	0,58

Основу структуре фактора *Развој самосталности и поштовање деце* чине васпитни поступци у којима родитељ дозвољава детету да се не слаже са његовим ставовима, да испољи неслагање са његовим погледима и омогућава детету да самостално изнесе своје мишљење.

Уколико су васпитни поступци родитеља усмерени на развој самосталности детета, као и на поштовање његовог мишљења, они су у зони ауторитативног стила васпитања. Родитељ пружа љубав и подршку детету, али поставља правила у понашању. Такав породични контекст даје простор за отворену комуникацију, где је важно да се разматрају дететове идеје, мишљења, одлуке. До размене долази уколико родитељ покаже заинтересованост и разумевање, а дете спремност да искаже своје мишљење. Наведено имплицира да одговарајућа комуникација је предикт за успешно грађење односа између родитеља и деце.

Фактор 7 објашњава 3,61% укупне варијансе и назван је *Разумевање, подршка и невољивање дејетивових појреба и инјересовања*.

Граде га следеће манифестне варијабле – васпитни поступци:

Структура фактора 7	Коефицијент учешћа (r)
Са дететом градим поштен и одан однос.	-0,63
Најбоље знам шта је најкорисније за моје дете.	0,42

Основу структуре фактора *Разумевање, подршка и невољивање дејетивових појреба и инјересовања* чине васпитни поступци где родитељ гради поштен и одан однос са дететом, као и да најбоље зна шта је најкорисније за његово дете.

Присуство разумевања и подршке су васпитни поступци у оквирима демократског стила васпитања. Родитељска топлота, поверење, отвореност за комуникацију су предуслов демократске климе у породици која омогућава да се развија самосталност код детета, као и позитивни облици понашања.

Фактор 8 објашњава 3,40% укупне варијансе и назван је *Незаинјересованост родитеља и ирејушјеност дејетива самом себи*.

Граде га следеће манифестне варијабле – васпитни поступци:

Структура фактора 8	Коефицијент учешћа (r)
Када сам окупиран/а својим проблемима, не обраћам пажњу на дете.	0,80
Не мешам се у живот свог детета.	0,49
Окрећем се себи када не успевам да изађем на крај са својим дететом.	0,30

Основу структуре фактора *Незаинјересованост родитеља и ирејушјеност дејетива самом себи* чине васпитни поступци где родитељи не обраћају пажњу на дете када су окупирани својим проблемима, не мешају се у живот свог детета и окрећу се себи када не успевају да изађу на крај са њим.

Присуство незаинјересованости родитеља и препуштеност детета самом себи нам указује да су васпитни поступци хладни, а контрола слаба. У породици где се на овај начин приступа васпитању комуникација је једносмерна или је уопште нема. Родитељи који примењују ове васпитне поступке немају васпитне циљеве. Деца ових родитеља имају ниско самопоштовање, врло често се осећају непожељно, а у социјалном окружењу су склона и агресивном понашању.

Закључак

Истраживање које је представљено у овом раду обухватило је 198 родитеља ученика завршних разреда основних школа источне Србије. Узорак је био делом намерни и делом случајни. Намерни је јер смо одабрали за истраживање родитеље ученика завршних разреда основних школа, а јединице узорка су случајно одабране. Врста и величина узорка на коме је реализовано истраживање упућује на опрез приликом извођења закључака. Циљ истраживања је био испитати родитељску самопроцену васпитних поступака у раду са децом. Добијени резултати указују да је постављена хипотеза – да у самопроцени родитеља доминира афективна димензија у примени васпитних поступака у односу на димензију контроле – потврђена.

Један од задатака овог истраживања био је испитати и анализирати заступљеност васпитних поступака родитеља у раду са децом. Родитељи наводе висок степен слагања са тврдњама које се односе на афирмативне поступке у вас-

питању деце који су у домену афективне димензије. Ови резултати потврђују да се: 98,4% родитеља слаже да је васпитање детета заједничка обавеза; родитељи отворено показују детету да им је битно да имају добре односе и међусобно поверење и да потпуно разумеју проблеме свога детета (скалне вредности 4,62 и 4,60); 57,6% родитеља сматра да увек пружа подршку и помоћ свом детету и да им је циљ да са дететом граде поштен и одан однос; 43,9% родитеља показује усмереност на грађење односа међусобног поштовања осећања и потреба, као и омогућавање детету да самостално износи своје мишљење; сви родитељи обухваћени узорком (198) уопште се не слажу да се треба окренути себи уколико не успевају да изађу на крај са својим дететом, као и да је неприхватљиво прибегавати физичком кажњавању уколико нису задовољни дететовим успехом или понашањем; родитељи се не слажу са васпитним поступањем које карактерише необраћање пажње на дечја осећања јер се сматрају као површна и пролазна (скалне вредности 4,03), и настојањем да се сломи воља детета, али и да му дају пуну слободу, уз ретко пружање родитељске нежности према њему (скална вредност 4.01).

За однос поверења родитељ треба да отворено покаже детету да му је драго и важно да имају добре односе, као и да су пуни разумевања за његове проблеме. У ком смеру ће се формирати и развијати односи између родитеља и детета зависи од многих фактора, али је значајно да су родитељи показали висок степен слагања са оним аспектима који су значајни за одржање стабилности породичних односа. Анализа самопроцене родитеља је показала да су они уочили и схватили значај афективне димензије васпитних поступака кроз топлину породичних односа.

Са друге стране, поступци са најнижим степеном слагања као што су: испољавање негативних осећања, критички однос према детету, непоштовање дететових потреба, ускраћивање

пажње детету могу довести до поремећаја у квалитету породичних односа. Бројни варијетети васпитних поступака родитеља према деци који се односе на ограничавање и попустљивост у васпитању сугеришу на потешкоће уколико спутавају дететову слободу или указују на незаинтересованост родитеља према деци. Што се димензије контроле тиче, ограничавајуће васпитање одликује се склоношћу родитеља ка одређивању бројних правила понашања. Обрасци понашања родитеља који подразумевају схватања да је често потребно да родитељи сломи вољу детета, да од детета увек треба очекивати више од онога што оно заиста може успети у животу и да родитељ треба да настоји да његово дете успе у животу тамо где он није представљају изворе могуће психолошке напетости породичне средине. Попустљиво васпитање, на супрот високој контроли, описује се поступцима ниске контроле, наглашене флексибилности у дефинисању правила понашања. Васпитни поступци родитеља укомбиновани са емоционалном хладноћом представљају сметњу у усмеравању и вођењу детета и ауторитарност у васпитању код родитеља који сматрају да су дечија осећања пролазна и површна и да родитељи не треба да обраћају пажњу на њих. Негативан смер у васпитању представљају и ситуације када су родитељи окупирани својим проблемима, често не обраћају пажњу на децу, јер немају довољно времена за њих.

Други задатак овог истраживања је био испитати статистичку значајност разлика у примени васпитних поступака у раду са децом у односу на социодемографске карактеристике родитеља (пол, радни и образовни статус). Утврђено је да се групе родитеља са образовним статусом: основна и средња, као и виша и висока школа статистички значајно разликују у погледу примене поступака у васпитању деце ($t=-3,071$, $df=196$, $p=0,002$). За наведену варијаблу код које је утврђена статистички значајна разлика из резултата се може уочити да родитељи са вишим и високим образовањем у већој мери су у зони од-

говорног родитељства него родитељи који су завршили основну или средњу школу.

У овом истраживању постављен је и трећи задатак који се односи на анализу латентне структуре, односно факторе васпитних поступака родитеља у раду са децом. Факторском анализом облимин ротацијом (косоугло решење) у латентном простору издвојено је осам релативно независних фактора (индиферентност, висока контрола и строгост у васпитању; претерана заштита детета и присутност родитеља; ниска контрола и попустљивост родитеља; разумевање и подршка; висока контрола и развој послушности детета; развој самосталности и поштовање дечијег мишљења; разумевање и подршка и непоштовање дететових потреба и интересовања; и незаинтересованост родитеља и пре-

пуштеност детета самом себи) који објашњавају 61% укупне варијансе система. Наведени фактори нам указују, како на непожељне, тако и на пожељне поступке родитеља у оквиру емотивне димензије и димензије контроле. Избор васпитних поступака родитеља којима ће остварити своје васпитне циљеве у највећој мери одражава ставове родитеља и важан је у процесу усмеравања деловања у својој родитељској улози.

Резултати овог истраживања могу представљати посебан изазов да се у наредна истраживања укључе и деца, како би проблем родитељских васпитних поступака био сагледан из обе перспективе. Добијене налазе могуће је искористити у контексту креирања образовних програма који би се реализовали кроз сарадњу породице и школе.

Литература

- Baldwin, D. R., McIntyre, A. & Hardaway, E. (2007). Perceived parenting style on college students' optimism. *Journal of College Student*, 41, 550–557.
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75 (1), 43–88.
- Baumrind, D. (1991). Parenting styles and adolescent development. In: Brooks-Gunn, J., Lerner, R. M. & Petersen, A. C. (Eds.). *The encyclopedia on adolescence* (746–758). New York: Garland Publishing.
- Bogavac, D. (2014). Roditeljstvo. U: *Leksikon obrazovnih termina* (687–688). Beograd: Učiteljski fakultet.
- Cerezo, F., Ruiz-Esteban, C., Lacasa, C. S. & Gonzalo, J. J. A. (2018). Dimensions of parenting styles, social climate, and bullying victims in primary and secondary education. *Psicothema*, 30 (1), 59–65.
- Collins, W. A., Maccoby, E. E., Steinberg, L., Hetherington, E. M. & Bornstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55 (2). DOI: 10.1037/0003-066Ks.55.2.218
- Conrade, G. & Ho, R. (2001). Differential parenting styles for fathers and mothers: Differential treatment for sons and daughters. *Australian Journal of Psychology*, 53, 29–35.
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2007). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Tehnička knjiga.
- Gadeyne, E., Ghesquiere, P. & Onghena, P. (2004). Psychosocial Functioning of Young Children with Learning Problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 510–521. DOI: 10.1111/j.1469-7610.2004.00241.x
- Genc, L. (1988). Dimenzije vaspitanja i razvoj ličnosti. *Psihologija*, 4, 121–131.
- Gonzalez, A. L. & Wolters, C. A. (2006). The relationship between perceived parenting practices and achievement motivation in mathematics. *Journal of Research in Childhood Education*, 21 (2), 203–217.

- Grigorenko, E. L. & Sternberg, R. J. (2000). Elucidating the etiology and nature of beliefs about parenting styles. *Develop Sci*, 3 (1), 93–112.
- Hoghugh, M. & Long, N. (2004). *Handbook of Parenting: Theory and Research for Practice*. London – New Delhi: Thousand Oaks – Sage Publications.
- Johnson, B. M., Shulman, S. & Collins, W. A. (1991). Systemic patterns of parenting as reported by adolescents: Developmental differences and implications for psychosocial outcomes. *Journal of Adolescent Research*, 6, 235–252.
- Kiadarbandsari, A., Madon, Z., Hamsan, H. H., & Mehdinezhad Nouri, K. (2016). Role of Parenting Style and Parents' Education in Positive Youth Development of Adolescents. *Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities*, 24 (4), 1465–1480.
- Lamborn, S., Mounts, N., Steinberg, L. & Dornbusch, S. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful homes. *Child Development*, 62, 1049–1065.
- Langenhof, M. R., Komdeur, J. & Oldehinkel, A. J. (2016). Effects of parenting quality on adolescents' personality resemblance to their parents. The TRAILS study. *Journal of Adolescence*, 51, 163–175. DOI: 10.1016/j.adolescence.2016.06.003218–232
- Maccoby, E. E. & Martin, J. A. (1983). Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction. In: Mussen, P. H. & Hetherington, E. M. (Eds.). *Handbook of Child Psychology: Vol. 4. Socialization, Personality, and Social Development* (1–101). New York: Wiley.
- Matejević, M. (2007). Vrednosne orijentacije i vaspitni stil roditelja. Niš: Filozofski fakultet.
- Matejević, M. & Stojković, J. (2012). Vaspitni stil roditelja i školski uspeh mlađih adolescenata. *Inovacije u nastavi*, 25 (2), 37–46.
- Matejević, M., Todorović, J. (2012). Funkcionalnost porodičnih odnosa i kompetentno roditeljstvo. Novi Sad: Biblioteka Elementi, Filozofski fakultet.
- Mensah, M. K. & Kuranchie, A. (2013). Influence of parenting styles on the social development of children. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2 (3), 123–123.
- Moriarty, M. L. & Fine, M. J. (2001). Educating Parents to be Advocates for their Children. In: Fine, M. J. & Lee, S. W. (Eds.). *Handbook of Diversity in Parent Education* (315–336). San Diego, CA: Academic Press.
- Rimm, S. & Lowe, B. (1988). Family environments of underachieving gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 32 (4), 353–359.
- Russell, A., Aloa, V., Feder, T., Glover, A., Miller, H. & Palmer, G. (1998). Sex-based differences in parenting styles in a sample with preschool children. *Australian Journal of Psychology*, 50, 89–99
- Shahsavari, M. (2012). A general overview on parenting styles and its effective factors. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 6 (8), 139–142.
- Sigel, I. E. & McGillicuddy-De Lisi, A. V. (2002). Parent beliefs are cognitions: The dynamic belief systems model. In: Bornstein, M. H. (Ed.). *Handbook of parenting: Being and becoming a parent* (485–508). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Strage, A. & Brandt, T. S. (1999). Authoritative parenting and college students' academic adjustment and success. *Journal of Educational Psychology*, 91 (1), 146–456.

- Yaffe, Y. (2015). Parenting styles, parental involvement in school, and educational functioning of children with special needs integrated into mainstream education. *Journal of Studies in Education*, 5 (4), 258–277.

Abstract

The goal of our research was to examine how parents evaluate their pedagogical actions regarding their children. The research was conducted on a sample of 198 parents of children attending final grades of primary school in Eastern Serbia (Negotin, Bor, Zaječar, Kladovo, and Knjaževac). Survey method and theoretical analysis method were used in the research. The researchers developed a five-level Likert type scale, the Parents' Self-Evaluation of Pedagogical Actions, consisting of 30 items referring to different pedagogical actions relative to affective dimensions and control dimensions. The results show the prevalence of affective dimension in parents' self-evaluation. When it comes to parents' level of education, the results indicate that parents with college and university degrees are more in the zone of responsible parenthood than parents who finished only primary school or have high-school diplomas. The results of this research can be a special challenge in terms of including children in some future research to examine the problem of parents' pedagogical actions from both perspectives. The research findings can also be used in the context of the development of educational programmes that can be implemented through cooperation between schools and parents.

Keywords: parents' pedagogical actions, affective dimension, control dimension, children.